

המפלגות, המדינה והפורשים

א

מ בראשית היה הבדל יסודי בין מהותן של המפלגות היהודיות בארץ-ישראל לבין מהותן של מפלגות בעולם הרחב. בירוורו של הבדל זה דורש להרחיב עליו מעט את הדיבור.

למראית-עין מפלגה היא פשוט התאגדות של אנשים שהשקפותיהם בעניינים מדיניים מסוימים הן שוות, או לפחות קרובות, במידה המאפשרת חתירה מאוחדת להשגתן של מטרות ממשיות משותפות.

אין ספק שהגדרה זו יכולה לכלול גם את ההתאגדויות המדיניות של היהודים בארץ-ישראל; אכן, היו ההתאגדויות האלו מפלגות, לפחות מבחינה זו. אבל, ההגדרה [הנ"ל] היא פשטנית יותר מדי. כי דינן של השקפות מדיניות אינו כדין השקפות אחרות, מדעיות למשל. אלו האחרונות יכולות, לדעת הוגים מסוימים, להיות נתונות בכולן בתחום ההיגיון. הוגים אלה סוברים שהאינדוקציה^o היא תהליך הגיוני, והנחות-היסוד של המדע, שהן הנחות אינדוקטיביות, הן, אפוא, הנחות הגיוניות-אובייקטיביות. הנחות-היסוד אינדוקטיביות כאלו יכולות להיות גם לתורת-המדינה. הן לא תיתכנה במדיניות. כי ביסודה של הפעולה המדינית מונח הרצון.

המפלגות המרקסיסטיות, למשל, מתיימרות בהשקפת-עולם מדעית. אולם, דווקא המרקסיזם הוא המלמד שלהשקפות-עולם אין קיום עצמי: אין הן אלא בניין-על לתנאים המציאותיים, החומריים, ליצירת האדם. תנאים אלה מולידים צרכים הדורשים את סיפוקם. התאוריה של דרך-הסיפוק – שגם היא תלויה בתנאים החומריים – זוהי השקפת-עולם. בלשונונו נוכל לומר שהתנאים מולידים רצון; השקפת-עולם היא התאוריה של סיפוק הרצון. אין הכרח להיות מרקסיסט כדי לקבל הנחה זו. גם אם דעתנו היא שלא תנאי-החומר לבדם הם המולידים צרכים, אלא גם תנאי-הנפש ותנאים רבים אחרים, ושקיימת השפעת-גומלין בין כל התנאים הללו כולם, מסקנתנו לא תשתנה. האדם אינו חושב מעל התנאים אלא מתוך התנאים. ואם המחשבה המדעית יכולה לחקור את תוכן הרצון, תפקידה של

המחשבה המדינית [הוא] להדריך את האדם בדרך הטובה ביותר לסיפוק הרצון. כמובן, גם למחשבה עצמה יש כוח המסוגל להפעיל רצון; אולם ברור שערכו של רצון זה אינו אלא משני, אין הוא קיים באופן נפרד אלא באנליזה, על-כל-פנים אין הוא מהווה יסוד, שהרי למחשבה המדינית עצמה היה יסוד רצוני קודם, שנבע ממכלול התנאים. מכל-מקום, המחשבה המדינית אינה יכולה – ואינה צריכה – להתבסס על הנחות-יסוד אובייקטיביות, אפילו באותה המידה שתיתכן אובייקטיביות במדע. תפקידה של המחשבה המדינית דורש שהיא תהיה סובייקטיבית.

בעולם הרחב, שהאנשים חיים בו בחברות מדיניות סגורות, רובם של התנאים היכולים להוליד רצון מדיני הם, בעיקרו של דבר, הומוגניים לכל בני-החברה. השפעת-הגומלין בין כלל החברה לבין בניה היא מתמדת ומקיפה, ושינוי בתנאי החיים של חלק אחד מהחברה גורר שינוי מתאים ומיפְּאָם בשאר חלקיה. בהתאם לכך נוטה להיות הומוגני גם הרצון המדיני של החברה. דברים אלה לא באו להתעלם מהגורמים הרבים המפצלים את החברה המודרנית. הכוונה היתה רק להדגיש שהרצון המדיני היהודי הוא בהכרח פחות הומוגני מהרצון באומות העולם. הגורם העיקרי המפצל את החברה המודרנית הוא הגורם הכלכלי. ברור, שריבוי מפלגות יכול לצמוח רק במידה שרבים הם הגורמים המפצלים את הרצון המדיני של החברה. מסתבר אפוא, שרוב-רובן של המפלגות בעולם עלו מהאינטרסים הכלכליים המפוצלים, רצונותיהן הם רצונות כלכליים, ובמידה שהאינטרסים הללו קשורים באינטרסים כלליים, וכן במידה שגורמים אחרים נשאו הומוגניים לחברה כולה, יש למפלגות השונות יסוד ורצון משותף.

אחר ההשקפות היתה בהגדרתנו [דלעיל] מילת-מפתח שנייה: התאגדות. ייתכן שהפתגם [הצרפתי] *L'union fait la force* – [= ההתאגדות יוצרת את הכוח] – הוא נדוש, אבל דווקא בכך טמונה יעילותו: הוא פוטר מן הצורך להוכיח את המובן מאליו. בעלי ההשקפות הקרובות, דהיינו בעלי הרצונות הקרובים, מתארגנים להרבות את כוחם. למה? – כי ישנם רצונות שונים ולהם כוחות משלהם, והם ישלטו כְּאֶת-נפשם אם לא יפריע להם כוח הרוצה אחרת. לעניין זה של כוח יש להעביר את הדגש ששגרה מעודנת הרגילתנו לשימו בצד העיוני של מפלגה. כי אין מפלגה קיימת במקום שאין מפלגות מתנגדות לה, או במקום שמפלגה מתנגדת אינה קיימת לפחות בפוטנציה. במקום שאין נשקפת התנגדות פנימית אין צורך במאבק פנימי, אין צורך בכוח כלפי פנים, אין צורך בהתאגדותם של תמימי-דעים, אין צורך במפלגה. המאבק עם מפלגות אחרות הוא, אפוא, תכונה אורגנית,

שורשית, של כל מפלגה במובן הרגיל של המילה. והמאבק הזה אינו ויכוח אקדמי בין דעות שונות. ויכוח כזה, לא זו בלבד שאיננו במציאות, אלא הוא בלתי-אפשרי. ויכוח ייתכן על סמך הנחות-יסוד משותפות ואין שתי מפלגות שכל הנחות-היסוד שלהן, דהיינו רצונן, משותפים הם. ביסודה – ולא בשיא-מחשבתה – של כל מפלגה מונח רצון שונה משל יריבתה, ולפיכך שום מפלגה אינה מבקשת לשכנע את צִרְתָּה אלא לנצחה.

כאשר חברה היא מפוצלת עד שאין בה רצון אחד חזק ומקיף דיו כדי להנהיג את החברה כולה, ועדיין היא הומוגנית במידה מספקת כדי שהרצון הכללי האחד יהיה יסודי יותר מהרצונות השונים המתרוצצים בה, יש לנו חברה דמוקרטית. וכאמור, רק למראית-עין מסתדרים העניינים בַּמורשון¹ על-ידי ויכוח ושכנוע. מדוע מתווכחים, אפוא, בכל-זאת? – קודם-כול, משום דרך-ארץ. אך יש גם סיבות מעשיות יותר. כי מה שנראה כוויכוח אינו, למעשה, אלא משא-ומתן. לא הדעות כשהן לעצמן הן המתמודדות בַּמורשון אלא הכוחות העומדים מאחוריהן בחוץ: הכוחות הכלכליים, התרבותיים, המסורתיים, הפיסיים, השכליים וכו'. בַּאי-כוח המפלגה האחת רומזים לבאי-כוחה של המפלגה האחרת עד היכן לחצם ותוקפם מגיעים בנקודה אחת, ותמורת מה הם מוכנים להרפות בנקודה שנייה. יתר-על-כן, דברים הנשמעים בַּמורשון עלולים לתרום את חלקם לשינויים של יחסי-הכוחות ברחוב, על-ידי-כך שאנשים לפעמים מתעוררים ומתחנכים לפיהם ויכולים לפעמים להינָכַח מי הוא הנציג המתאים להם, באיזו מידה מקדם המשא-ומתן במורשון את עניינם, ועוד פְּהֵנָה. המורשון הוא אפוא זירת המאבק הגלוי בין כוחות המפלגות השונות, וכשהוא מנוצל כראוי הוא משמש מכשיר להגברת כוחן. הדברים הנאמרים במורשון אינם מכוונים אפוא לשומעיהם הישירים – המשא-ומתן יכול להתנהל ברשמיות פחותה מזו – אלא להמון שבחוץ.

בהתאם לַאמור אפשר לתקן את הגדרתנו [הנ"ל] לַמפלגה במובן הרגיל במשטר דמוקרטי: מפלגה כזאת היא כוח מדיני אינטרסנטי בחברה מסוימת, החותר להשיג את הפשרה הנוחה ביותר לענייניו על בסיס מוסכם. הגדרה זו צרה היא מלהכיל את המפלגות היהודיות בארץ-ישראל, לפחות עד הקמתה של המדינה.

1 מורשון הוא בית המורשים, פרלמנט. זהו אחד מחידושיו של אליעזר בן-יהודה אשר לא נקלטו בַּשפה.

המפלגות היהודיות לא נוצרו מלכתחילה מתוך ניגודי אינטרסים. איזה פלא! דווקא המפלגות ה"חלוציות", בעלות האידאולוגיה המעמדית, היו אלה שזנחו ראשונות את האינטרסים שלהן מאחוריהן.² בניגוד למקובל בעולם, שבו יסוד קיומה של חברה נראָה כעומד מששת ימי בראשית והוא-הוא הגורם המקשר את האינטרסים המפוצלים – ולפיכך אינו מצמיח מפלגות אלא לעתים די רחוקות – צמחו המפלגות היהודיות דווקא מתוך רצונות-יסוד שונים. יסודן של המפלגות היהודיות היה אפוא נפש-תרבותי ולא חומרי-כלכלי. במקום ניגודי אינטרסים הן ביטאו שוני באופי, בטמפרמנט, ובצורה מעורפלת – בחזון. בהתאם לדברים הללו היתה שונה גם הפעילות המפלגתית אצלנו מהפעילות המפלגתית אצל הגויים: אצלם תפקידן המעשי של המפלגות הוא להיאבק זו עם זו על השלטון; אצלנו תפקיד-בראשית שלהן היה להגשים.

רק מתוך היסוד המהותי השונה הזה הצמיחו אחר-כך מפלגותינו את סימני-ההיכר המקובלים. מלכתחילה יכולה היתה לקום אצלנו מפלגה מגשימה אחת, בלי כל קשר לכך אם תהיינה מפלגות אחרות ואם לא. רק מִשְׁקָמו מפלגות שונות התחילה ההתחרות ביניהן על קביעת הדמות לחזון שיוגשם. ורק במאוחר, מתוך מעשי ההגשמה, התחילו לעלות גם אינטרסים חומריים שונים ומנוגדים. אולם, סימני-היכר אלה נשארו, לפחות עד קום המדינה, סימני-לוואי בלבד. גם אם נעלם לעתים קרובות יסוד-הראשית של מפלגותינו בסבך ההתחרות שביניהן, אופיין היסודי נשאר אופי מגשים. שלא כמפלגות אחרות היו פני מפלגותינו מופנות בעיקר החוצה – אם לא מבחינה פוליטית, לפחות מבחינת הבניין – ולא פנימה.

2 הנה איזכור של המפלגות החלוציות העיקריות: • מפלגת 'הפועל הצעיר' נוסדה בארץ ב-1905, דגלה בהתבצרות הפועל העברי בכל ענפי העבודה, ושללה את המרקסיזם ואת מלחמת המעמדות. בשנת 1930 היא השתלבה בתוך 'מפלגת פועלי ארץ ישראל' – מפא"י. • מפלגת 'פועלי ציון' נוסדה ברוסיה כהתאחדות של אגודות שונות בשנת 1906, ובמצעה ניסתה ליצור תורה ציונית על בסיס המרקסיזם. בשנת 1920 התפלגה ממנה מפלגת 'פועלי ציון שמאל' שהיתה בעלת אידאולוגיה קומוניסטית ודגלה במלחמת מעמדות. • 'אחדות העבודה', נוסדה בשנת 1919 במגמה לאחד תחת דגלה את כל פועלי ארץ ישראל, והשתלבה אף היא בשנת 1930 בתוך מפא"י. ראוי גם להזכיר בהקשר דגן את הסיסמא שטבע מנהיג מפא"י, בן גוריון, לאמור: "ממעמד לעם!". • 'מפלגת פועלים השומר הצעיר' ו'לאחדות העבודה פועלי ציון' התאחדו עם קום המדינה, ויחד הן היוו את מפ"ם – 'מפלגת פועלים מאוחדת' – אשר הגדירה את עצמה כ"מפלגת פועלים ציונית-חלוצית וסוציאליסטית-מהפכנית".

אם כי פיצול החברה בשאלות של יסוד קיומה – דהיינו, פיצול בערכי-היסוד התרבותיים-הנפשיים המדריכים את החברה בחייה החומריים (להבדיל מערכים אידאולוגיים) – רעה-חולה הוא, הרי התופעה של מפלגות מגשימות היא תופעה מבורכת ביותר. למראית-עין היה אמנם החיכוך הפנימי אצלנו גדול בהרבה מהחיכוך בחברות דמוקרטיות אחרות. אבל, למעשה, ערכו של החיכוך הזה היה מועט: הוא היה פרי ההתחרות לרכישת כוח, בעיקר, ולא פרי התנגדות של כוחות; המפלגות לא היו ערוכות זו נגד זו אלא מקבילות היו זו לזו. הדינמיות שבחברתנו, בסיכומה, יכלה אפוא לפעול לקידומה של החברה כולה ולא להתכבז בהפרעות הדדיות מבפנים. כמובן, אין דברים אלה נכונים אלא בדרך-כלל, שהרי כאשר "הספר הלבן" סָתַם כליל את אפשרויות ההגשמה הציוניות הופנה הכוח של "ההגנה" והפלמ"ח לחטיפתם ולהסגרתם של לוחמי החירות.³

האופי הזה של מפלגותינו נבע, כמובן, מאופיים של חבריהן הבודדים; אבל משנוצר האופי הקולקטיבי – התחנכו חברי המפלגות לפיו. חבר מפלגה אצלנו לא היה חבר מבחינה השקפתית בלבד; אדם היה מצטרף למפלגה כדי לקבל תפקיד של הגשמה. ושוב, אין הדברים אמורים אלא ביחס לתופעות האופייניות ולא בבחינת חוק בל-יעבור. יתר-על-כן, מנגנוני המפלגות הלכו והפכו יותר ויותר למנגנונים ביורוקרטיים רגילים. אף מפלגות "המרכז" האזרחיות נשאו בעיקר אופי שוקט, אבל מפלגות אלו היו זרות כמעט לגבי עיצוב אופיו של הציבור היהודי בארץ הפעיל מבחינה מדינית.⁴ וכמובן, היה לאל ידן של המפלגות להועיל לאנשים שונים

3 ה'ספר הלבן' של מקדונלד פורסם ערב מלחמת העולם השנייה (במאי 1939), והיווה צרור גזרות שהונחתו על היישוב בתחום מכסת אישורי-העלייה ואיסור רכישת קרקעות. הפעלת תקנות ה'ספר הלבן' – לרבות גם את בלימת ההעפלה – התרחשה בעצם ימי המלחמה. ארגוני היישוב רטנו והפגינו נגד הספר הלבן, אך לא התקוממו בפועל. אדרבה: על רקע הכרזת המרד של האצ"ל (בתחילת 1944) ופעולותיו נגד השלטון הבריטי, ולאחר התנקשות הלח"י בלורד מוין בקאהיר (סוף 1944), החלו ארגוני היישוב בהנהגת בן גוריון במסע שיסוי ותעמולה נגד שני הארגונים הפורשים, ובהסגרה של מאות לוחמי אצ"ל לידי הבריטים. חודשי השיא של הפעילות הזאת (עד מרץ 1945) כונו: 'הסזון', היינו: עונת הציד.

4 מפלגות המרכז היו, בעיקר, 'הציונים הכלליים' בגלגוליהם השונים, אשר פעלו כבר מאז שנת 1929, ו'עלייה חדשה' שהוקמה ב-1942 בידי עולים מגרמניה ומאוסטריה. לאחר קום המדינה הוקמה המפלגה הפרוגרסיבית אשר איחדה את 'עלייה חדשה' עם גופים אזרחיים נוספים.

– ואף רבים – בעניינים שאין להם ולחיים המדיניים ולא כלום. מכל התופעות האלו יכולים אנו להתעלם לצורך ענייננו. הצעיר המפלגתי הממוצע התייחס בבוז למה שנקרא בפיו בצורה מוצלחת כל-כך "ציונות", ושפָּלל את כל הטפּל לגבי חיי המעש.

החינוך להגשמה הקים לנו, אפוא, דור שעם כל "בניין-העל" המטריאליסטי שבאידאולוגיה שלו, היה באופיו זר [ורחוק] מהמטריאליזם פּרחוק מפלגה חלוצית מאחת המפלגות הגדולות שבארצות-הברית. בין בהכרה ובין שלא בהכרה תפס המעמד הכלכלי בסולם הערכים של הדור הזה את המקום הפחות ביותר. עוד נעמוד בהמשך הדברים על מגרעות משוועות של האנשים הללו, אבל בשטח זה צפוי היה לעם העברי יתרון עצום: אין עוד חברה אחרת בעולם שבה מילא חזון בלתי-אינטרסנטי את כל פינות החיים של דור שלם כמעט. חייו האישיים של הדור הזה התמזגו מבחינה פסיכולוגית עם חיי הציבור. אמנם, כפי שנרמז כבר, היה הדור הזה נתון במשבר תרבותי פרמננטי^o; אבל נשקף היה הסיכוי שבצאת העם שלם מהמשבר הזה, תקום כאן חברה שתהיה חופשית מְשורש חֲלִייה של החברה המערבית, דהיינו הפירוד שבין חיי הציבור ככלל לבין חיי האיש בתור בעל אינטרסים משלו. על-כל-פנים, לא היה הדור הזה – ככלל – חומר מתאים לצמיחתן של מפלגות אינטרסנטיות.

ב

משקמה המדינה אבד לְמפלגות ערכן כמסגרות וכארגונים להגשמה. לא זו בלבד שהמפלגות אינן יכולות עוד להיות עצמאיות במדיניות ההגשמה שלהן, אלא שלרוב אין גם כל צורך אובייקטיבי בהן אפילו כמסגרות גרידא: המנגנון המדיני יכול להקים צבא, ליישב עולים, לחנך נוער, בלי אמצעותן של מסגרות-ביניים. לכאורה, נשארות האידאולוגיות. כשהיו למפלגות תפקידי הגשמה שימשו להן האידאולוגיות מעין תכניות פעולה, נוסף על הביטוי שביטאו את רצונן הסובייקטיבי להגשמה. אין ספק שכל מפלגה "רוצה" עדיין שהמדינה תְּכַנֵּן בהתאם לאידאולוגיה שלה; אך משני טעמים – שניים שהם אחד – אין בכך ממש. קודם-כול, זה מזמן מקובלת האידאולוגיה על אנשי השורה הממוצעים של המפלגות כ"ציונות" שאין בה עניין. אם בזמן שהמפלגות היו עצמאיות לפעול

בהתאם לאידאולוגיה שלהן היא היתה לטורח, [הרי] עכשיו – כשגם ערך מעשי זה אין לה – על-אחת-כמה-זכמה [ש]לא ייתכן מאבק רציני עליה. יתר-על-כן, יש סתירה פנימית במאבק על האידאולוגיות הציוניות השונות. ההגשמה העצמאית היתה רוח-החיים שבהן, ואין איש שיחשוב שהמפלגות הציוניות תיאבקנה על העיקרון הזה [במדינת ישראל]. בלי העיקרון הזה נשארות האידאולוגיות האלו נוסחאות מתות, דהיינו ניטלה מהן דינמיותן, נשבר הרצון המניע אותן – ובכן, איך ייתכן מאבק עליהן כשהן לעצמן?

והטעם השני הוא יסודי ומקיף יותר.

שארץ-ישראל לא היתה כארצות-הגירה אחרות, אינו טעון הוכחה. לארצות-הגירה אחרות באו אנשים, לארץ-ישראל באה אומה. בארצות-הגירה אחרות נוצרו ערכי-היסוד החברתיים מתוך התפתחות החיים הממשית בתוך הארצות האלו; בארץ-ישראל – להפך: התפתחות החיים הממשית צמחה על יסודם של ערכים שאמנם נולדו בה, אבל עשו דרך היסטורית ארוכה לפני שחזרו אליה.

בעיית התוכן החברתי בארץ היתה אפוא מסובכת הרבה יותר ביסודה מאשר בארצות-הגירה אחרות. במקומות אחרים, המעגל החומר-תרבותי הוא טבעי ואוטומטי. בארץ, מעגל כזה היה אסור ובלתי-אפשרי לזמן רב מלכתחילה, כי לערכים התרבותיים-הרוחניים היה אצלנו כוח מניע בלתי-תלוי מוקדם. במידה שהתפתחו החיים הממשיים בארץ, הם היו צריכים להיִתָּאם לתוך מסגרת הערכים המוקדמים הללו. להתפתחות הזאת מותר היה להשפיע על הרוח – ודרכו שוב על החומר – רק באותה המידה שנדרשו פתרונות קונקרטיים לבעיות שהערכים הלאומיים בעצמם יִצְרוּן מלכתחילה. הערכים הללו היו מוכרחים לפיכך לבוא לידי הכרה ברורה וטהורה. אחרת מוכרחה היתה ההתפתחות הממשית להסתבך בסתירה פנימית: כל חריגה בחיים ממסגרת הערכים המניעים אותנו, ממילא היתה מעשה המביא למטרה שלא שאפנו אליה, שאין לנו כל עניין בה, או אפילו למטרה המנוגדת למטרה שרצינו בה.

והנה, ביסודה של הציונות מונחת היתה הסתירה הפנימית הזאת.

עד עכשיו דיברנו על ערכים באופן סתמי. אבל ידוע לנו בדיעבד, וצריכים היינו לדעת מלכתחילה: הערכים שהדריכונו היו הערכים שמילאו את כיסופי האומה ואת תרבותה במשך כל דברי-ימיה, כיסופי המלכות והגדולה, הכיסופים לחירות ולמכרה. כדי להגיע לידי הגשמתו של התוכן הכלול בערכים הללו היתה נחוצה השקפת עולם המבוססת עליהם. והנה, לציונות לא היתה כל פילוסופיה ושום השקפת-עולם. יתר-על-כן, הציונות כתנועה מדינית התעלמה מהערכים שהולידה

ולהלכה ראתה את עצמה בעיקר כפתרון בלבד לשאלת היהודים, כפי שהבעיה יכולה להצטייר באופן מנותק מההיסטוריה (מהעבר) ומהחזון (מהעתיד) במסגרת המצומצמת של המאה הי"ט – וזאת רק למבט מְכַנְיִסְטִי עיוור וְחָרֵשׁ לגבי נפשן של תופעות. אולם, כמובן, העיוורון אינו סימן לליקוי אורות. הערכים שהולידו את הציונות הוסיפו לפעול דרכה, אף כי בחוגים יהודיים שונים היה לערכים הללו תוקף שונה. אך מה שחסר היה לציונות בהכרת-עצמה התמלא בדעות והשקפות שאין להן כל קשר לעניין. והואיל והדעות וההשקפות האלו נוצרו בתנאים זרים לנו ולצרכים זרים לנו, הן לא היו שורשיות, לא ביטאו שום מציאות משלנו, ובאו רק למלא חלל ריק במחשבה. כך נוצרה השניות, הסתירה, שבציונות: בעוד שמצד אחד התנהל מפעלה לשם השגתה של איזו מטרה שנראתה לְצִיּוֹנִים מיסמית ומעורפלת – [=מטרת ה"פתרון" הנ"ל] – היתה תכנית-הפעולה להשגתה של המטרה הזאת ערוכה כאילו לא היתה המטרה הזו קיימת כלל.

הסתירה הזאת היתה משותפת לכל המפלגות הציוניות. מכאן מסתבר זלזולו של הנוער הארץ-ישראלי בכל האידאולוגיות שלא ביטאו שום דבר בנפשו ולא היו אלא אידאולוגיות לשמן. הן שימשו כסות בלתי-מתאימה לרצון מעורפל להגשים מטרה מסוימת. משבטל תפקידן של המפלגות בהגשמה – נשארה כסות בלי גוף. כפי שהוסבר כבר לעיל, מפלגות אינן מנהלות ויכוח ביניהן על אמת תאורטית. הן נאבקות. לשם כך נחוץ להן רצון וכוח. יש להן עדיין כוח, להלכה. להלכה בלבד, כי כבר אין להן רצון. כמובן, הרצון לשלוט ממשיך להתקיים בכל התנאים; אבל זהו רצון המוכרח להישען על רצון מופשט פחות, דהיינו אינטרס או חזון. להוותו של הציבור העברי בדורות האחרונים, החזון שהאמין בו – מלכות ישראל – היה בדרך-כלל בלתי-מודע כמעט, וחזונו המודע – הסוציאליזם המטריאליסטי (!) – לא תפס את אמונתו. אסונו של הציבור בארץ הוא שאין לו חזון שיאמין בו ויִדְעֶנּוּ גם יחד. ואם גם הרבה דברים אפשר לעשות בלי חזון מודע, [הרין להילחם – או אף להיאבק מדעת – אי-אפשר כשאינן יודעים מהו זה שרוצים.

כדי שהמפלגות הקיימות תִּמְשְׁכְנָה להתקיים צריך לקרות אחד מהשניים: שתִּבְנֶה שְׁלֵאִידאולוגיות שלהן לא היה אף פעם כוח מניע – וזה נדמה בלתי אפשרי – או שתהפוכנה למפלגות אינטרסנטיות כמו מפלגות דמוקרטיות אחרות. אז תוכלנה, אמנם, להניף באידאולוגיות כבדגל, כרגיל. התפתחות שנייה זו – אף כי בצורה די מקורית – היא הַחֲלָה במציאותן של מפלגותינו.

כבר נאמר לעיל, שעל אף הבלבול, הערפל והריקנות-הנפשית-כביכול של הנוער הארץ-ישראלי, זהו נוער אידאליסטי ביסודו של דבר, שהאינטרסים השכבתיים שלו מדריכים אותו פחות מכול. לא על נקלה היה, אפוא, הנוער הזה מוצא את דרכו למפלגות אינטרסנטיות טהורות. יתר-על-כן, עדיין לא הספיקו להתהוות בארץ אינטרסים שכבתיים ברורים וממשיים. אבל, הנוער אינו צריך כלל לחפש את דרכו למפלגות: הוא כבר נמצא בהן. ואין המפלגות צריכות כלל לבטא אינטרסים שכבתיים: יש להן אינטרסים מסגרתיים. במשך שנות ההגשמה העצמאית רכשו המפלגות, כמסגרות, אינטרסים חומריים חשובים ביותר. אמנם, בדרך-כלל אין ולא כלום בין האינטרסים של "עמך" של המפלגות לבין האינטרסים הללו של המפלגות כגופים, אבל על-כל-פנים המציאות היא שגם האינטרסים של "עמך" משובצים בתוך המסגרת המפלגתית. בכל-זאת, עניין רב אין "עמך" זה מוצא בכל הדברים הללו, ובהתאם לכך ניכרת אמנם התנכרותם של אנשי-השורה למפלגה, המתבטאת לפי-שעה באדישות גוברת.

ג

שְׁטָחָן ששוכנע בדברים הללו יכול לשמוח לכך, שהנה הגענו עם הקמת המדינה להיות ככל העמים גם בשטח המפלגתי, כשם ששמח מישהו לשמוע על הגנב הראשון היהודי שנתפס בתל-אביב. בכל זאת נראה, שמה שנוח לכל הגויים אינו נוח לישראל. שהנה, פוליטיקה אינטרסנטית היא היא הפוליטיקה בכל מדינה דמוקרטית, ואצלנו פוליטיקה שכזאת מביאה את הנוער לידי דילמה. וכשם שכל דילמה יסודה יותר בערפל הסובייקטיבי מאשר במצב האובייקטיבי, כן הדין גם בדילמה הזאת.

שהרי הדילמה הזאת לא היתה עולה לו היה לנוער ברור חזונו שלו. לא היתה משתלטת אדישות מדינית לו ידע הנוער מה הוא רוצה. לו ידע מה הוא רוצה, היה יודע אם המדינה שהוקמה לרצונו היא – ואם לא, היה יכול להיאבק להגשמת רצונו. יתר-על-כן, לו ידע הנוער מה הוא רוצה, ייתכן ולא היתה קמה מדינה דווקא כפי שלא רצה אותה, אם אמנם מתכוונת האופוזיציה למה שהיא אומרת בְּטַעֲנָה שהמדינה אינה בסדר. לפחות, לגבי הפורשים לא היתה הדילמה צריכה להיות קיימת.

כי הפורשים ידעו, לכאורה, מה הם רוצים. כאמור, אפשר לבנות קיבוץ גם כשאין יודעים בדיוק מה רוצים, כאשר כמה עשרות אנשים באים לארץ חדשה בחוסר כול – מלבד חלוציות, מוסדות כספיים להתיישבות ומגביות. אבל, אי אפשר ללחום בלי לדעת מה רוצים. ואמנם, כעשרים שנה "רצתה" בית"ר "לכבוש את הארץ" בלי יכולת לנקוף אצבע, עד שיאיר התפלג וגילה לפורשים מה רצו כל אותו הזמן.⁵ ובכ"ח בנובמבר – [ערב החלטת העצרת לחלק את תחום שלטון המנדט הבריטי לשתי מדינות] – עדיין ידעו הפורשים שלתכנית או"ם הם משיבים לאו בלשונם שלהם, לשון שאיננה משתמעת לשתי פנים.

ואחר-כך, כשקמה המדינה, לא קרה להם מה שקרה למפלגות אחרות: המדינה לא קיבלה לידה את תפקידי ההגשמה שלהם. הממשלה עשתה כל מה שיכלה כדי לשכנע שאין היא "מסתבכת" במלחמה למען חזון "מיסטי" של מלכות-ישראל והרהיבית וחירות המכורה ו"דברים יפים" אחרים שנתנו טעם לקיומנו אז ולמעשינו היום. היא הדגישה וחזרה והדגישה שאת המלחמה כפו עליה, דהיינו מוותרת היא מראש על כל טוב שיצמח מהמלחמה ובלבד שיניחיה בשלום. ואמנם, כשחלפה סכנת השחיטה, הופקרו מקומות שלא היינו בהם ופנו מקומות שהיינו בהם,⁶ והמכורה לא שוחררה, וחזונה של האומה על תוכנו לא הוגשם. מסתבר אפוא שלפורשים – שלא נכנסו למלחמה מתוך ה"אין ברירה" המפורסם דווקא, [וגם לא] מפחד שחיטה – לא היה טעם לראות עצמם כמנצחים שהשיגו את שלהם בכך בלבד שלא שחטונו. להפך, איזו מפלה היא גדולה יותר ממפלתו של לוחם המובא למצב של כבילת-ידיים כשמטרת מלחמתו עדיין ממנו והלאה? לגבי היישוב הנבער מחזונו שלו, הקמת המדינה היתה אפוא צעד קדימה שנכפה עליו הר כגיגית. הואיל והמפלגות היישוביות לא חזו את הצעד הזה מראש, [הרי] על-אחת-כמה-וכמה [שהן] לא חזו שום צעד מאוחר יותר,

5 את תנועת בית"ר יסד ז'בוטינסקי עם קבוצת סטודנטים בריגה בשנת תרפ"ג (סוף 1923), ואילו יאיר וחבריו התפלגו מן האצ"ל בערב ראש שנת תש"א (סוף 1940).

6 בסיומו של מבצע חורב (תחילת 1949) עמדו כוחותינו כחמישים ק"מ בעומק סיני, באבו-עגילה ובמבואות אל-עריש, אך בן גוריון הורה על נסיגה בשל לחצן של בריטניה וארה"ב; נסיגה זו היא שגרמה לכך שרצועת עזה נותרה בשליטה מצרית. כמו-כן ויתרה מדינת ישראל – בהסכם עם לבנון (מרץ 1949) – על שטח ניכר ששוחרר במבצע חירם ממזרח ומצפון ל'אצבע הגליל', ובו כחמישה-עשר כפרים. (אגב, שב"ד עצמו השתתף ב'מבצע חורב' בכיבוש עוג'ה-אל-חפיר וקדמת סיני – וראה על כך פאוטוביוגרפיה 'מהלך חיי' (כרך זה), בעמ' 45 ובהערה 20).

ומובן מאליו הוא שאין להן שום חזון שתוכלנה להיאבק עליו משצעדו את צעד הקמת המדינה. לא כן לגבי הפורשים. לגביהם הקמת מדינה נבערת מחזון לא היתה שום צעד קדימה: רק מי שמכיר את רצונו יכול להיאבק להגשמתו, ובכן, רק מי שמכיר את רצונו יכול להיות בן חורין; מדינת-ישראל בבערותה, מעצם טבעה, אינה מסוגלת אפוא להיות בת-חורין, ומעצם טבעה עשויה היא להידחק על-ידי כוחות חיצוניים לה בלי שתוכל להבין את דרכה ביניהם. והואיל והבערות הזאת קמה כמחיצה בין לוחמי החירות לבין הכובשים הזרים [בירושלים ובחבלי המכורה], הרי – אם גם נסתמו האפשרויות האובייקטיביות למלחמת חירות עצמאית וישירה – המאבק להסרת המחיצה הכובלת הזאת יכול ויכול היה להתנהל, כצעד הכרחי לחידושה של מלחמת החירות המודעת שלא נשלמה.

לא זה המקום לעמוד על סיבות הדבר, אבל הפורשים לא פתחו במאבק כזה. במקום זה יצאו מהפורשים מפלגות שהכוח המניע אותן למעשה לא היה החזון שהניע את אנשיהן בהיותם פורשים, אלא כוח-האינרציה שבקיומה של כל מסגרת.⁷ בימי מלחמת המחתרת לחמו הפורשים לשינויה של מציאות מסוימת. כוח-אינרציה לבדו אינו מספיק לעמדה שכזאת, ומפלגות הפורשים-לשעבר החלו לחפש דרכים לשלב את קיומן בתוך המציאות המנוגדת לחזונם; דהיינו: במקום להיערך נגד מחיצת-הבערות, הן שילבו עצמן בתוך מחיצת הבערות הזאת. הערכים שהמפלגות האלו נאבקות עליהם אינם, אפוא, ערכי היסוד הדינמיים של הפורשים, אלא הדים בלבד לסיסמותיהם מימי המחתרת. הן משתדלות להוכיח, למשל, שאפשר היה לכבוש מה שלא נכבש, שאוריינטציה סובייטית טובה מאוריינטציה אמריקאית או להפך,⁸ שצנע בסוכר טוב מצנע בביצים ועוד כהנה, דברים חשובים מאוד, שאינם, אבל, אלא התפרצות לדלת פתוחה. שהרי איש אינו אומר להם שאי-אפשר היה לכבוש מה שהופקר; אומרים רק שבלי הרה-הבית גם-כן

7 הכוונה היא למפלגת 'חירות' בהנהגתו של מנחם בגין, מפקד אצ"ל, ול'מפלגת הלוחמים' בהנהגתם של נתן ילין-מור ויצחק שמיר, שניים משלושת חברי מרכז לח"י. (על 'מפלגת הלוחמים' ראה ב'גאולת ישראל במשבר המדינה' (כרך ב'), מעמ' 503 ובהערה 301. כמו-כן ראה את הנספח למאמר 'הדיאלקטיקה של קליטת העלייה' (כרך זה) בעמ' 93).

8 בכותבו על הקבילה שניתן היה לכבוש את חבלי הארץ שלא נכבשו, מרמז שב"ד לקור-הטיעון של מפלגת 'חירות' בכנסת הראשונה; ובכותבו על הטענה שהאוריינטציה הסובייטית היא העדיפה למדינת ישראל, הוא מתכוון ל'מפלגת הלוחמים' – שזו היתה דרישתה העיקרית באשר למדיניות החוץ הרצויה.

אפשר לחיות. הוא הדין באוריינטציה: כי הלוא מדינת-ישראל אינה חופשית כלל לבחור באוריינטציה, עצם קיומה כמות-שהיא היא אוריינטציה מסוימת. כשנלחמו הפורשים בשלטון האנגלי, ממילא נפגעו האינטרסים של בן-בריתו האמריקאי, וממילא שימש קיומה של ברית-המועצות – כיריבה לאנגלו-סכסים – משענת למלחמת החירות. משהגיעה מדינת-ישראל לידי פשרה עם האנגלו-סכסים על המשך שלטונם הישיר-כמעט בתוך ארץ-ישראל, ממילא הושג שיווי-משקל חדש בתוך תחום השפעתם. המלחמה לא הושלמה עד כדי יציאה מתחום ההשפעה הזה. ואם אוריינטציה פירושה חתירה לשינון של עובדות מדיניות המזיקות לבעל-הדבר עצמו ולצד שלישי, הרי ברור שמדינת-ישראל – המבוססת מלכתחילה על ההחלטה שלא לשנות עובדות לרעתם של האנגלו-סכסים – יכולה רק להצהיר הצהרות על אוריינטציה, אבל אינה יכולה באמת למצוא לה בני-ברית כל זמן שההחלטה החד-צדדית היסודית הזאת עומדת בעינה.

הוויכוח הזה עם תוצאות הבערות – במקום החתירה לסילוקה של הבערות המולידה בהכרח את התוצאות האלו – לא זו בלבד, אפוא, שאין לו ערך מבחינת הדינמיקה לפעילות מדינית, אלא הוא חסר-שחר לכשלעצמו. אי-אפשר, כאמור, לשכנע יריב אלא כשמגיעים אֶתו להנחת-יסוד משותפת. הפורשים לא הגיעו למסקנותיהם המדיניות על סמך אותן ההנחות המונחות ביסוד קיומה של המדינה כיום. תפקידם של הפורשים הוא לאפשר את חידושה של מלחמת-החירות וזהו קנה-המידה היחיד שלפיו הם יכולים להעריך דברים ומצבים. כדי שמסקנותיהם תתקבלנה על דעתו של אדם, צריך האדם הזה לרצות קודם-כול בחידושה של מלחמת-החירות כְּמוֹהֶם. מְשִׁמְנֵסוֹת מפלגות הפורשים לשכנע [בכך] מתוך נקודת ההשקפה של טובת-המדינה-כביכול, דהיינו מתוך עמדת היסוד של יריביהן, [הרי ש]המסקנות האלו חסרות כל היגיון. יתר-על-כן, אם יש טעם כלשהו בתעמולה של מפלגות הפורשים, הרי זה יכול רק להיות בחינוך להחדרת החזון. למרבה התמהון משתדלות מפלגות הפורשים-לשעבר להחדיר את "חזון" תוך כדי העמדת מדינת ישראל חסרת-החזון עצמה כחזון.

בסופו של דבר קרה, אפוא, למפלגות הפורשים מה שקרה למפלגות האחרות. לאחר שאיבדו את עצמאותן במעשי ההגשמה, ראו ניצחון כְּמָקוֹם שהיתה מפלה. באופן זה נותק גם אצלן הקשר בין האידאולוגיה לבין הרצון המניע והן איבדו את האפשרות – אפשרות שרק לפורשים לבדם היתה – למאבק חינוכי להשלטת הרצון הלאומי ההיסטורי. אבל, פחות ממפלגות אחרות מסוגלות מפלגות הפורשים להפוך למפלגות אינטרסנטיות. מצד אחד אין להן שום אינטרסים

היכולים להניען למאבק, ומצד שני רחוקים חבריהן – יותר-עוד מחלקי הנוער האחרים – מראות עצמם כאזרחים בעלי אינטרסים כלכליים משלהם. כך נוצרה גם אצל המפלגות האלו הדילמה בין האינרציה לבין חוסר הטעם שבקיומן, במקום שצריכה היתה לעמוד רק בעיה מעשית: כיצד להמשיך את מלחמת-החירות?

מועד כתיבה משוער: בין קיץ תש"ט לחורף תש"י.

שב"ד לא רשם תאריך בדפי כתב-היד, אך את אשר רשמנו זה-עתה ניתן לקבוע על-סמך הדברים בגוף המאמר, כלהלן: מתוך-כך שנזכרת תכנית הצנע – והיא אושרה בכנסת באייר תש"ט (מאי 1949) – הרי שזהו התאריך המוקדם האפשרי; ומכיוון שמשתמע בבירור כי 'מפלגת הלוחמים' שרירה וקיימת – והיא שבקה חיים בחורף תש"י (סוף 1949) – הרי שזהו המועד המאוחר האפשרי.

